

BERGUV

i Upplands rapportområde 2019–2020

TEXT: BILL DOUHAN

IMOTSATS TILL MÅNGA arter tättingar har flera storvuxna fågelarter ökat kraftigt i landet under senare tid. Exempel på det senare är sångsvan, grågås, trana och, inte minst, havsörn. Orsakerna bakom denna mestadels positiva utveckling är upphörd förföljelse i kombination med, som en följd av detta, minskad rädsla för människan samt god tillgång på föda. Det finns dock undantag från detta och ett av de främsta är kanske berguv. Även den har tidigare varit utsatt för förföljelse, men har sedan länge varit fridlyst. Trots detta, och att många berguvar uppfödda i fångenskap har frisläppts för att hjälpa upp beståndet, har arten inte repat sig. Många gamla revir är fortfarande obesatta. Varför berguven har problem vet vi inte med säkerhet. I och för sig kan förföljelse fortfarande förekomma, men i så fall i mycket begränsad omfattning. Ett inte obetydligt antal omkommer alltjämt till följd av att de kommer i kontakt med elinstallationer och vid kollisioner med luftledningar. En och annan dör i trafiken. Förgiftning förekommer i samband med att de tar råttor som dessförinnan har fått i sig gift. Det finns utan tvekan problem, men

man kan ändå tycka att arten borde klara sig bättre än vad den gör. Kan brist på föda vara en avgörande orsak?

Det är viktigt att vi försöker ta reda på vad det är som gör att berguven inte återhämtar sig, men också att vi inhämtar kunskap om artens förekomst genom att inventera tänkbara lokaler och ta reda på var det finns besatta revir. Trots att det är en stor fågel har vi tveklöst dålig kännedom om var det finns berguv i vårt rapportområde. Huvudskälet till detta är att arten främst verkar i det fördolda, det vill säga under dygnets mörka timmar, och det gör att vi sällan märker av den.

Berguv var riksinventeringsart i landet så pass nyligen som 2009. Den även efter denna inventering fortsatta bristen på kunskap om artens förekomst gjorde att den åter utlystes till riksinventeringsart för åren 2019–2020. En arbetsgrupp tillsattes på riksnivå med uppgift att koordinera arbetsinsatsen och hålla kontakt med de regionala föreningarna som således var de som skulle genomföra själva inventeringsinsatsen i respektive rapportområde. För UOF:s del blev författaren tillfrågad om att bli kontaktperson, vilket

accepterades. Detta åliggande innebar dock inte bara just detta, utan också att försöka få intresserade av att inventera tidigare kända, men också andra tänkbara, lokaler för arten runt om i Upplands rapportområde.

Inventeringen 2019–2020

Den inventering som genomfördes i rapportområdet 2009 var på intet sätt heltäckande (vilket i och för sig får anses vara omöjligt) och hade stora brister. Vi hittade några besatta revir och vi besökte lokaler som av de yttre förhållandena att döma borde ha kunnat hysa arten, men som inte tycktes göra det. Det råder inga tvivel om att det fanns ytterligare revir som inte kom till vår kännedom. Positivt inför den nu just genomförda inventeringen var ändå att vi hade en viss kunskap att utgå från. Till denna kunde vi lägga alla de rapporter om bergguv som sedan 2009 tillkommit i Artportalen. Därtill är det väl känt att berguven numera ofta häckar i artificiella miljöer som berg- och grustäkter samt vid avfallsanläggningar och dessa visste vi var de finns.

Inför den inventering som här redovisas gjordes en lista över kända, men även troliga

och möjliga, lokaler för bergguv i rapportområdet. Särskild möda lades på att hitta alla berg- och grustäkter genom att studera kartor och flygbilder. Därpå gjordes försök, bland annat med upprop i FiU, att få intresserade att hjälpa till med inventeringen. Intresset för detta var dock, på sin höjd, måttligt och i slutändan var det relativt få som hade bidragit till inventeringens genomförande.

Metodik

Inventeringen gick i första hand ut på att lyssna efter revirhävdande fåglar. Detta skulle företrädesvis göras under perioden februari fram till mitten av april, det vill säga under den tid på året då det är störst chans att de med rop hävdar sitt revir (de kan dock höras lite när som helst under året). Inventerarna uppmanades att göra minst ett besök, helst flera om ingen uv hördes vid det första tillfället, på varje lokal och då framför allt i skymningen. Besök skulle i första hand göras när vinden var svag och vädret i övrigt var fördelaktigt (inte minst för den som inventerade). Optimalt är att vara på plats från en kvart före skymningen och ett par timmar framåt. Många av de lokaler som besöktes

Berguvshonan spanar i grustakten. FOTO YNGVE HARELAND

är berg- och grustäkter. Eftersom det under veckorna ofta pågår aktiviteter i dessa även kvällstid, begränsades tillfällena för besök vid dessa till veckosluten.

Den som hade till uppgift att inventera en lokal, uppmanades att placera sig så att vederbörande på ett fördelaktigt sätt kunde avlyssna den. I naturliga miljöer är det normalt inga problem att hitta lämpliga platser, medan det kan bli problem vid berg- och grustäkter. De senare är vanligtvis omgärdade av stängsel och det är normalt inte tillåtet att vistas innanför detta. Vanligtvis gick det dock att ändå hitta en placering där man på ett godtagbart sätt kunde avlyssna området. Det ingick inte i uppdraget att hitta eventuell boplat.

Resultat

När inventeringen var avslutad hade vi lyssnat efter berguv på sammanlagt 48 lokaler i rapportområdet och vi hade registrerat förekomst på tretton av dem. På fyra hade vi konstaterat närvaro av revirhävdande par, medan det på resterande nio hade hörts en revirhävdande individ (vanligtvis en hane). Huruvida de senare saknade respektive partner eller i realiteten hade det, låter vi vara osagt. Det kan mycket väl ha varit så, vilket är förhoppningen, att åtminstone några av dem ingick i ett par på respektive lokal.

Av de 48 inventerade lokalerna är 28 grus- och/eller bergtäkter och sex avfallsanläggningar. Resterande 14 utgöres av naturliga miljöer - sex vid eller i anslutning till kusten eller i skärgården, fyra naturliga bergpartier i inlandet, två i skogsområden innehållande bergbranter samt två i skogsområden utan uttalade bergpartier. Grus- och bergtäkter är således i klar majoritet bland de lokaler där berguv eftersöktes. Detta är mest en följd av att dessa är väl avgränsade till sin omfattning, men givetvis också därför att berguven numera, åtminstone här i Uppland, ofta finns på sådana lokaler. Det är på dessa som flertalet av samtliga registrerade revir, åtta av tretton, hittades. Tre revir är belägna i naturliga miljöer vid kusten samt vardera ett på avfallsanläggning respektive i skog.

De tretton reviren med åtminstone en revirhävdande berguv är tämligen väl spridda över rapportområdet. Tre kommuner – Östhammar, Uppsala och Enköping – hade vardera tre, Norrtälje två samt Heby och Sala vardera ett. Det innebär att vi inte hittade någon berguv i Älvkarleby och Tierp i norr, inte heller i Knivsta och Håbo.

Flertalet av de revir vi hittade finns i grus- och bergtäkter, medan endast fyra påträffades i naturliga miljöer. Att utifrån detta dra slutsatsen att berguven i dagsläget företrädesvis förekommer i de förra är dock troligen förhastat. Även om arten normalt är svår att registrera råder det inga tvivel om att vi i större utsträckning har förbisetat revir i naturliga miljöer jämfört med i täkter. Det är givetvis avsevärt mycket lättare att hitta förekomst på väl avgränsade lokaler som de senare jämfört med att hitta revir i den vidsträckt skärgården, vid kusten eller i stora skogsområden i inlandet.

Varför grus- och bergtäkter?

Det har sedan länge varit väl känt att berguven gärna häckar i branta berg och artens svenska namn ger även det en indikation på var man, åtminstone tidigare, normalt kunde förvänta sig att finna den. Att berguven ofta häckar i bergsbranter behöver dock inte nödvändigtvis betyda att dessa måste vara vare sig särskilt branta eller speciellt höga. Om detta hade varit ett måste, hade vi av det skälet inte haft särskilt många par i Upplands rapportområde där befintliga berg sällan uppfyller vare sig det ena eller det andra av dessa kriterier. De bergsbranter där det häckar berguv är sällan mer än några få meter höga och de är vanligtvis inte heller några lodräta stup. Det är boplatser som är tämligen lätta för en människa att ta sig upp till och det finns även exempel på hur par har häckat på i stort sett plan mark i skog eller vid kusten. Att arten dock gärna häckar i berg bevisas av att förekomsten av berguv är klart tätare i den sydöstra delen av Uppland, det vill säga i Stockholmstraktens rapportområde, där tillgången på sådana är större.

Att berguven företrädesvis häckar i bergs-

branter kan vara en förklaring till att paren, i brist på naturliga sådana, gärna slår sig ned i bergtäkter. Här kan de hitta en lämplig boplats i någon av oss skapad bergvägg. Trots den här allt annat än lugna miljön finner sig arten väl tillrätta och lyckas också, dock inte alltid, få fram flygga ungfåglar. Det är förvånande hur denna normalt så skygga och tillbakadragna fågel kan anpassa sig till en så bullrig och störd miljö. Får den bara vara i fred, kan den vara anmärkningsvärt tålig för störningar. Så länge boplatserna får vara intakta, kan verksamheten i tåkten pågå mycket nära inpå den utan att fåglarna tycks bli nämnvärt störda.

Även om paret häckar i en bergtäkt är det inte säkert att de väljer en brant för sitt bo. Det är inte ovanligt att de häckar direkt på plana marken, till exempel i skydd under/vid en stor sten, eller utanför själva täktområdet. Det händer även att honan lägger sina ägg i en byggnad eller på ett transportband. Huruvida detta val i så fall beror på att det inte finns någon lämplig hylla i den sprängda branten eller om det finns andra orsaker är frågan. Å andra sidan: Om paret inte hittar en bergshylla att häcka på, varför söka sig hit över huvud taget? Att det kan finnas andra skäl indikeras av att berguvar även förekommer i grustäkter, det vill säga i tåkter där det inte förekommer utvinning av bergprodukter. Varför häcka på marken i en grustäkt när det finns mer ostörda miljöer?

Vid denna inventering hittades berguvar på en av sex avfallsanläggningar och det finns från tidigare revir kända från andra "soptippar". Att berguven gärna har sökt sig till denna typ av anläggning, åtminstone tidigare, beror troligen i första hand på att tillgången på föda där varit god (=råttor). Numera sköts dock dylik verksamhet på ett helt annat sätt vilket gör att förekomsten av råttor inte längre är så stor som den tidigare har varit. Det finns således exempel på "soptippar" som tidigare har hyst berguvar, men som inte längre tycks göra det.

Att god tillgång på föda kan dra till sig berguvar förefaller rimligt, men – för att återgå till grustäkter – det tycks inte troligt att dessa

skulle kunna hysa särskilt mycket lämplig föda för ett par med ungar. Tvärtom. Visst kan det hända att en och annan hare passerar över täktens öppna yta, där den har svårt att finna skydd, men i övrigt? Kan det istället vara så att berguvarna vill ha uppsikt över vad som händer, för att upptäcka hot i god tid?

Och vad händer nu?

Riksinventeringen av berguvar 2019–2020 är över och resultatet för Upplands rapportområdes del har redovisats ovan. Sammanfattningsvis kan sägas att vi har inventerat totalt 48 tänkbara lokaler för arten och konstaterat förekomst på 13 av dem. I fem fall har vi registrerat förekomst av par, varav tre även häckning. I övrigt har vi bara hört en spelande individ och vi känner inte till om respektive eventuellt har en partner. Det är ett ganska nedslående resultat, men säkerligen finns det fler besatta revir som vi inte känner till. Trots den nu genomförda inventeringen är vår kunskap om berguvens status i rapportområdet således fortfarande begränsad.

Trots sin storlek är berguven en svårinventerad art. Eftersom den i huvudsak är nattaktiv är det sällan vi ser den och det är i första hand genom lätet som vi har en chans att konstatera förekomst. Det som dock gör även detta osäkert är att den vanligtvis låter höra av sig högst sporadiskt och ibland knappt det. Man kan vara på plats i skymningen, då det är störst chans att höra den, under goda yttre förhållanden på en lokal där arten finns, utan att höra något från dem/den. Vet du inte att den finns där, kan du således åka därifrån i tron att där finns ingen berguvar. Om vi skall försöka hitta något positivt i detta, är det att det sannolikt finns fler berguvar i rapportområdet än vad vi känner till.

Även om det troligen finns fler revir än vad denna inventering har visat, råder det inga tvivel om att arten är mycket ovanlig i rapportområdet. Detta, och att arten tycks ha svårigheter att upprätthålla ens nuvarande numerär, gör frågan i ovanstående rubrik berättigad: Vad gör vi nu? Det är således inte läge att luta sig tillbaka och låta berguven klara sig bäst den kan. Vill vi att den skall

ha en bättre framtid finns det all anledning att åtminstone fortsätta att övervaka artens förekomst i rapportområdet.

Ett sätt att göra det är att bilda en arbetsgrupp i UOF som skall ha till uppgift att öka vår kunskap om berguvenns förekomst. Utöver att hålla uppsikt över vad som händer i redan kända revir skall arbetsgruppen söka efter nya, eller okända, revir och följa upp hur det förhåller sig i dem. Är det en ensam individ eller är det ett etablerat par? Häckar de på platsen och i så fall, hur lyckas de? Behövs det skyddsåtgärder för att eventuella häckningsförsök skall lyckas bättre?

Till en sådan arbetsgrupp behövs ett antal engagerade som vill hjälpa till med denna intressanta och viktiga uppgift. Vi vet att berguven kan vara nyckfull i sitt revirhävande och att det kan krävas mycket möda för att konstatera att ett revir är besatt. Det finns dock tekniska möjligheter att underlätta sökandet efter tidigare inte kända förekomster. Numera finns det så kallade "ljudboxar", det vill säga inspelningsutrustning, som fortlöpande kan spela in vad som hörs i omgivningarna kring där den är placerad. Genom att placera en sådan på en plats där man tror att det kan

finnas berguv och låta den registrera alla ljud under några, eller flera, nätter kan man sedan få besked genom att lyssna genom vad som finns sparad i utrustningen.

Genom att ha använt sig av "ljudboxar" har man i bland annat Norge, numera även i Sverige, hittat okända revir där man tidigare avlyssnat "manuellt" utan att ha hört någon uv. Tack vare denna utrustning har man även lyckats ta reda på att i revir där man trott sig veta att det bara funnits en hane, i själva verket också funnits en hona. Metoden är således effektiv, men det behövs ändå hågade som är intresserade av även denna sida av inventeringen.

Min uppmaning till UOF:s styrelse är således att snarast bilda en arbetsgrupp av intresserade som skall ha till uppgift att öka vårt kunnande om berguven i rapportområdet. För att underlätta detta arbete bör föreningen införskaffa ett antal "ljudboxar" som för övrigt kan användas även till andra uppgifter.

Kontakt: bill.douhan@telia.com

Berguvshonan övervakar boplatsen från grussorteringsmaskin. FOTO: YNGVE HARELAND